

PANORAMATR
ODAK

HAZİRAN'25

ODAK

PANORAMATR için hazırlanan tematik kamuoyu araştırmalarını ihtiva eder. ODAK'taki bilgiler, veriler, analizler ve görseller izin alınmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, yayılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz, değiştirilemez, kullanılamaz ve yazılı, görsel ve dijital ortamlarda paylaşılamaz.

Burada yer alan hiçbir veri, bilgi ve yorum yatırım danışmanlığı veya tavsiyesi kapsamında değildir. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup, herhangi bir yatırım aracının alım-satım önerisi ya da getiri vaadi olarak yorumlanmamalıdır.

Bu kamuoyu araştırması, PANORAMATR'nin Mayıs 2025 raporu için 7-14 Mayıs 2025 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın örnek büyüklüğü 2019'dur. Örneklem hata payı (margin of error), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (design effect) de dikkate alınarak- %2,8 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcılar, tüm illerden rassal olarak seçilmiş ve cep telefonlarına ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarının Türkiye evrenine genellenebilirliğini sağlamak için 18 yaş ve üstü nüfusa ilişkin TÜİK verileri (NUTS I. Düzey bölge nüfusu, yaş, cinsiyet ve eğitim) ile Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından yayınlanan 14 Mayıs 2023 Genel Seçim resmi sonuçları kullanılarak ağırlıklandırma yapılmıştır.

PANORAMATR

+90 (312) 235 66 36 | info@panoramatr.com | panoramatr.com

KİMLİK-DEMOKRASİ

SİYASİ DURUŞ

SİYASİ KİMLİK TERCİHLERİ VE GEREKÇELENİRİLMESİ

YAŞAM BİÇİMİ

YAŞAM BİÇİMİ TEHDİT ALGISI

TEHDİT ALTINDA HİSSETME NEDENLERİ

TÜRKİYE'NİN GÜÇ KAYNAĞINA DAİR ALGI

DEMOKRASİ TEHDİT ALTINDA MI?

DEMOKRATİK İŞLEYİŞTE SEÇİMLERİN YETERLİLİĞİ

ÖZGÜRLÜK-GÜVENLİK DENGESİ

TOPLUMSAL KUTUPLAŞMA ALGISI VE BİRLİKTE YAŞAM TOLERANSI

YÖNETİCİ ÖZETİ

- Katılımcılara kendilerini sağ-sol ölçeğinde nerede gördükleri sorulduğunda yüzde 35'i ortada, merkeze yakın bir yerde olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların yüzde 30'u sağ yelpazede konumlanırken, yüzde 26'sı sol yelpazede konumlanmıştır. Yüzde 10 cevap vermek istememiştir.
- Katılımcıların yüzde 32'si kendisini Atatürkçü, yüzde 23'ü milliyetçi, yüzde 11'i muhafazakâr, yüzde 8'i İslamcı, yüzde 6'sı demokrat, yüzde 6'sı ülkücü, yüzde 6'sı sosyal demokrat, yüzde 4'ü sosyalist ve yüzde 1'i liberal olarak tanımlamaktadır.
- "Yaşam biçiminizi en çok hangisi tarif eder?" sorusuna katılımcıların yarıya yakını (%46) özgürlük ve demokrasi yanıtı vermektedir. Dini değerlerim yüzde 36 ile ikinci sırada yer almaktadır.
- Katılımcıların üçte ikisi yaşam biçiminin tehdit altında olmadığını düşünmektedir.
- Yaşam tarzının tehdit altında olduğunu belirten katılımcıların yüzde 19'u bunun sebebi olarak hukuka güvensizlik ve adalet sorunlarını göstermiş yüzde 16'sı tehdidi düşünce özgürlüğü eksikliğine bağlamıştır.
- Katılımcılar için Türkiye'nin güçlü olmasının en temel parametresi güçlü ekonomidir (%36). Güçlü lider ve güçlü demokrasi yakın oranlarda (%22) öncelikli görünmektedir.
- Katılımcıların yüzde 52'si Türkiye'de demokrasinin tehdit altında olduğunu düşünürken, yüzde 39'u tehdit altında olmadığını düşünmektedir.
- Yüzde 53'lük bir kesim seçimlerin demokratik işleyiş için yeterli olmadığını düşünürken yeterli diyenler yüzde 42'dir ve çoğunlukla iktidar partisine oy verenlerden oluşmaktadır.
- Katılımcıların yüzde 54'ü Türkiye için özgürlük ve güvenlik arasında bir tercih yapmak zorunda kalsa güvenliği tercih ederken, yüzde 31'i özgürlüğü tercih etmektedir. Yüzde 13'lük bir kesim ise tercih yapmamıştır.
- Katılımcılar, farklı görüşlere sahip kişilerle toplumsal ilişki kurmaya genel olarak açık olduklarını belirtmiştir. Başörtülü bireylerin kamusal alandaki varlığı neredeyse hiç rahatsız edici bulunmazken, kamusal alanda alkol kullanımı konusunda daha yüksek bir toplumsal rahatsızlık gözlenmektedir.

KİMLİK-DEMOKRASİ

Siyasi Duruş

Siyasi Kimlik Tercihleri

Yaşam Biçimi

Yaşam Biçimi Tehdit Algısı

Tehdit Altında Hissetme Nedenleri

Türkiye'nin Güç Kaynağına Dair Algı

Demokrasi Tehdit Altında mı?

Demokratik İşleyişte Seçimlerin Yeterliliği

Özgürlük-Güvenlik Dengesi

Toplumsal Kutuplaşma Algısı ve Birlikte Yaşam Toleransı

PANORAMATR olarak her ay kamuoyunda tartışılan veya ilgi çeken bir konuyu, derinlemesine analiz ediyoruz. Mayıs ayı raporunda, **Ali Bayramoğlu** ile birlikte, **demokrasi ile kimlik arasındaki ilişkiyi** derinlemesine ele alıyoruz. Demokrasi ve kimlik, Türkiye’de yalnızca anayasal düzenlemelerin ve siyasi katılım pratiklerinin konusu olmakla kalmamakta; aynı zamanda yurttaşların aidiyetlerini nasıl kurduklarını, siyasi tutumlarını neye göre belirlediklerini ve toplumsal birlikte yaşam tahayyüllerini de şekillendirmektedir. Kültürel, ideolojik ve siyasi kimliklerin giderek daha fazla siyasal tutumlarla iç içe geçtiği günümüzde, bu iki kavram arasındaki etkileşim, hem bireysel tercihler hem de kolektif algılar açısından derinlemesine incelenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bu rapor, hem toplumsal hassasiyetlerin hem de siyasi tercihlerin demokrasi-kimlik ekseninde nasıl şekillendiğini anlamaya katkı sunmayı hedeflemektedir.

Giriş

Toplumlarda siyasi davranışların temelini sosyo-ekonomik ve kültürel ayrılmalar oluşturur. Bazı toplumlar kültürel standardizasyonu yüksek, sosyo-ekonomik unsurların belirleyici olduğu, bunların kültürel farklılıkları emdiği bir yapıdadır. Kimi toplumlarda ise kültürel farklılıklar daha yüksektir. Buralarda (sosyolojik doku, emperyal miras, değer ve inanç çatışmaları gibi) çeşitli nedenler tarih boyunca kültürel ayrımları ve toplulukları öne çıkarmıştır. Bunlar toplumsal tabakalaşmada sosyo-ekonomik faktörler kadar önemli rol oynamış, hatta zaman zaman bu faktörleri içlerine hapsetmişlerdir.

Türkiye bu anlamda karma bir yapıdadır. Bununla birlikte tarihsel bir belirleyen olarak kültürel faktör bir adım öndedir. Kültürel kimlikler, siyasi davranışlar ve gelenekler üzerinde zaman içinde artan veya azalan ancak esas itibarıyla sabit tanımlayıcı rol oynamayı sürdürür. Seküler ve dindar eğilimler ve farklı inanç grupları kültürel kimlikleri besleyen, kamusal alanların ve değer sistemlerinin farklılaştığı ve karşılaştığı önemli unsurlardır. Etnik bir unsur olarak Kürt kimliği de bunlar arasına katılmış, özellikle son 20-25 yılda daha görünür bir rol oynamaya başlamıştır.

Bununla birlikte dokunun karma olması itibarıyla, ülkedeki kültürel kimlik ve sosyo-ekonomik unsurlar arasındaki hiyerarşi değişkendir. Ulusal iklim, temel sorunlar, global girdiler, siyasallaşan talep türleri üzerinden kimi zaman biri, kimi zaman diğeri daha baskın hale gelmektedir.

Nitekim ülke 1990'ların ortalarından itibaren kültürel faktörlerin öne çıktığı, ana çatışma eksenlerini çatışmaların beslediği 30 yıllık bir dönem geçirdi. Kültürel grupların temsil edildikleri ana merkez ve sol dokulardan ayrışarak siyasi ve sosyal alanda organize olmaları, İslami ve Kürt eşitlik ve hak taleplerinin yükselmesi, yerleşik sistem ve hakim sosyolojinin bu taleplere duyduğu tepki, bu dönemin itici güçlerini oluştuyordu. Bir diğer itici güç ise global dalgalardı. Batı'nın merkezinde kimlikleri kuşatan çok kültürlülük dalgası ve değerlerinin zirve yaptığı bir dönemdi.

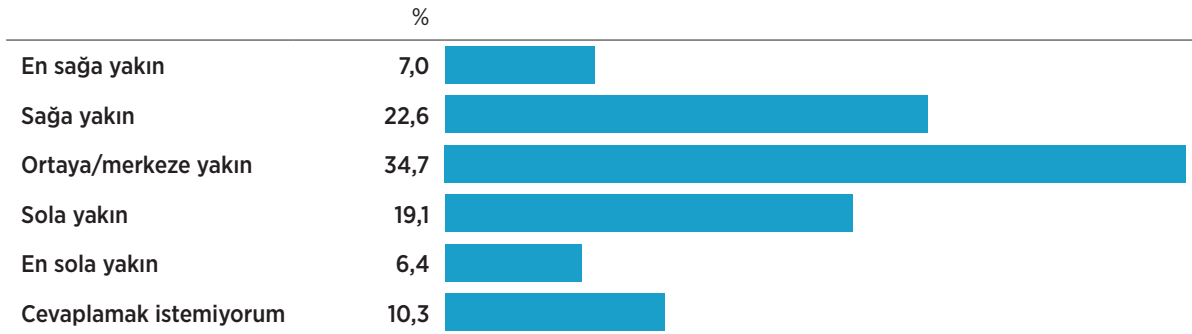
Bugün farklı bir noktaya gelindi. Son dönem dünya, çok-kültürlülüğün kriz yaşadığı, toplumsal olandan çok siyasal faktörlerin (güç, başarı, kişi gibi) öne çıktığı, özgürlük değerlerinin ulus devlet, içe kapanma, popülist baskılar ve milli eğilimler karşısında gerilediği, tek kültürlülük talebinin yeniden öne çıktığı, bunların dozunun gün geçtikçe arttığı bir evre geçiriyor. Türkiye doğal olarak hem bu dalgadan etkileniyor hem de kendi iç dinamikleriyle benzer öykü üretiyor. Ülkede yıllar içinde kültürel kimlik dengelenmesi ve kimlik çatışmalarının görünürlüğünün kısmen azalması yanında, darbe girişimi, toplumsal sorunlara güvenlikçi yanıtlar, devlet ve tehdit merkezli muhafazakâr-modern ittifakın varlığı, monist ve otoriter bir kurumlaşma gibi gelişmeler yaşanıyor. Bunların toplumsal ve siyasal akisleri, destek ve karşıtlıklarını da üretiyor. Kültürel kimlik çatışması kısmen gölgelenmiş bir görüntü sergiliyor. Milli kimlik ve yeni milliyetçiliğin yeniden harmanlandığı bir dönem solunuyor.

Bu yeni iklim ve gelişmeler ülkede kimlik ve sosyo-ekonomik/siyasal unsur hiyerarşisini nasıl etkiliyor? Bu sorunun cevabı siyasi alanı ve toplumsal dalgaları anlamak bakımından önemli görünüyor.

Odak teması, bu soruya yanıt aramak için yapıldı. Yanıt için, ülkedeki mevcut birey-kimlik-siyaset ilişkileri iklimi, kültürel kimlik-siyaset-siyasi kimlik ilişkileri, kimlikler arası temaslar ve mesafeler araştırıldı.

Siyasi Duruş

Katılımcılara kendilerini sağ-sol ölçeğinde nerede gördükleri sorulduğunda yüzde 35'i ortada, merkeze yakın bir yerde olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların yüzde 30'u sağ yelpazede konumlanırken, yüzde 26'sı sol yelpazede konumlanmıştır.

Katılımcılara kendilerini sağ-sol ölçeğinde nerede gördükleri sorulduğunda yüzde 35'i ortada, merkeze yakın bir yerde olduğunu ifade etmiştir. Neredeyse her dört kişiden biri sağa yakın görüşte olduğunu belirtirken her beş kişiden birisi sola yakın görüşte olduğunu belirtmiştir. En sağa yakın ve en sola yakın görüşü benimseyenlerin oranı sırası ile yüzde 7 ve yüzde 6 iken her on kişiden birisi konu ile ilgili fikir beyan etmek istememiştir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
En sağa yakın	17,8	28,8	0,3	35,9	0,0	5,1	2,4	2,0
Sağa yakın	46,7	47,2	3,4	17,6	5,8	14,8	28,0	20,7
Ortaya/merkeze yakın	25,2	13,3	34,4	24,0	10,8	56,7	42,2	49,3
Sola yakın	0,6	0,0	44,6	0,0	50,3	11,5	10,3	7,4
En sola yakın	0,2	0,0	14,4	22,5	18,5	3,8	1,5	1,6
Cevaplamak istemiyorum	9,5	10,7	2,9	0,0	14,6	8,2	15,6	18,9

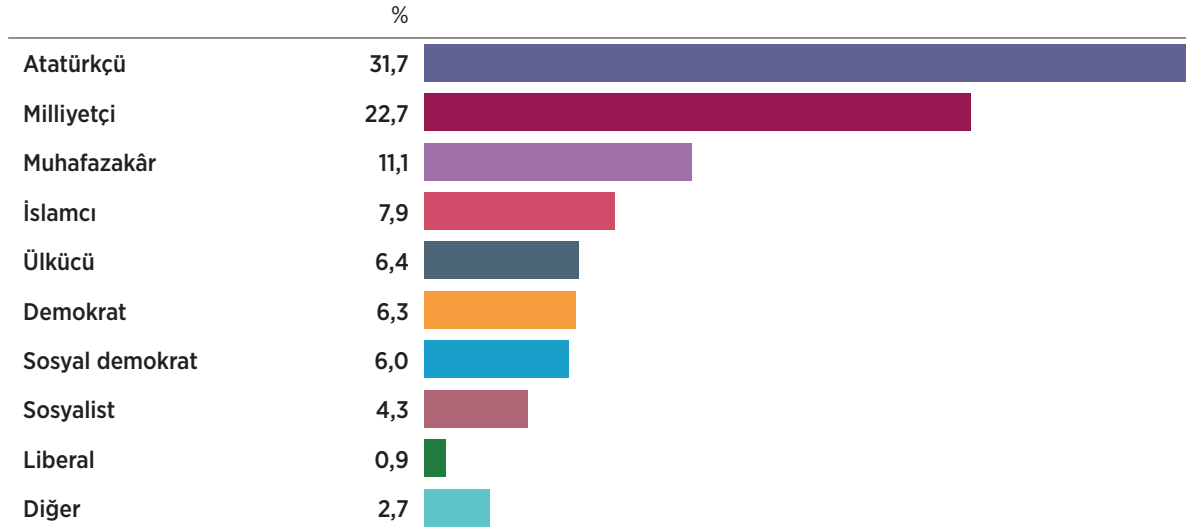
İktidar seçmeninin yaklaşık yüzde 70'i sağa ve en sağa yakın görüşü benimserken kalanlar ise merkeze yakındır. İktidar seçmeni kendini sola ya da en sola yakın olarak tanımlamamaktadır.

CHP seçmeni arasında merkeze yakın görüşü benimseyenlerin oranı yüzde 34'tür. Sola ya da en sola yakın olanlar ise yüzde 60'a ulaşmaktadır. COH seçmeni arasında kendisini merkeze yakın görenler AK Parti seçmeni arasında merkeze yakın olduğunu belirtenlere göre daha yüksektir.

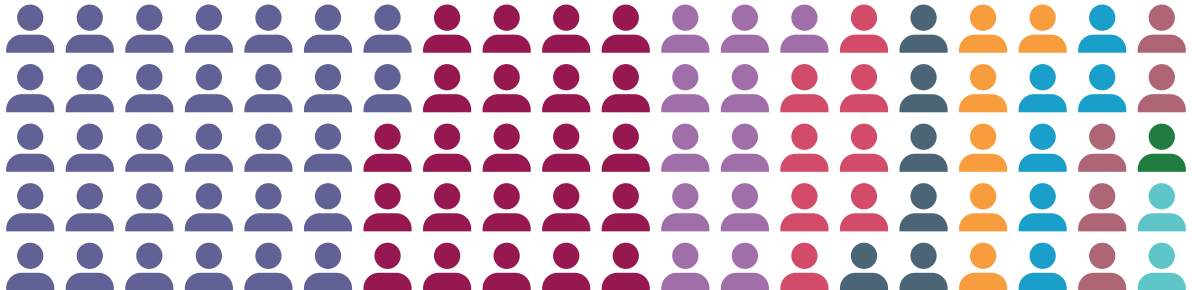
DEM Parti seçmenin yarısı kendini sola yakın, yüzde 20'ye yakını ise en sola yakın olarak tanımlamaktadır. Kararsızların ve oy vermeyeceklerin neredeyse yarısı kendini merkeze yakın olarak tanımlarken sırasıyla yüzde 28 ve yüzde 21 sağa yakın görüşü benimsediklerini açıklamıştır.

Siyasi Kimlik Tercihleri ve Gerekçelendirilmesi

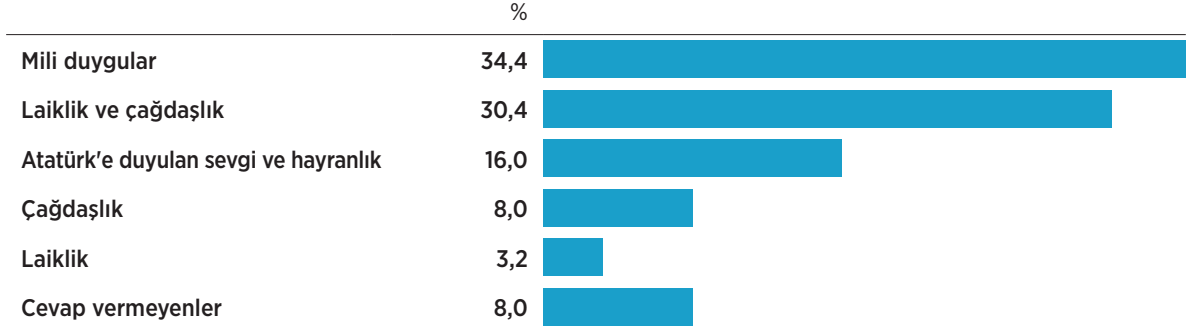
PANORAMATR'nin Mayıs 2025 araştırmasında katılımcıların siyasi kimlik tercihlerine bakıldığında, en yüksek oranla Atatürkçü kimlik (%32) öne çıkmaktadır. Bunu sırasıyla milliyetçi (%23), muhafazakâr (%11) ve İslamcı (%8) kimlikler izlemektedir. Demokrat, sosyal demokrat, ülkücü ve diğer kimliklerin payı ise daha sınırlı kalmıştır.

Katılımcılara kendileri hangi kimlik ile tanımladıkları sorulduğunda yüzde 32 ile kendisini Atatürkçü olarak tanımlayanlar en büyük grubu oluşturmaktadır. Kendisini milliyetçi olarak tanımlayanlar yüzde 23 ile ikinci sırada gelmektedir. Kendisini muhafazakâr (%11) ve İslamcı (%8) görenler arkadan gelmektedir. Diğer kimlik grupları demokrat (%6), ülkücü (%6), sosyal demokrat (%6), sosyalist (%4) ve liberal (%1) olarak sıralanmaktadır.

“Neden Atatürkçüsünüz?”

Not: “Bu siyasi görüşü benimsemenizin en önemli sebebi nedir?” sorusu açık uçlu olarak sorulmuş, açık uçlu cevaplar ağırlıklandırma yapılmadan analiz edilmiştir.

Araştırmada katılımcılara, “Bu siyasi görüşü benimsemenizin en önemli sebebi nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Türkiye’de her üç kişiden birinin kendisini Atatürkçü olarak tanımladığı göz önünde bulundurularak, bu kimliği benimseyenlerin gerekçeleri ayrıca incelenmiştir.

Atatürkçülerin yüzde 34’ü, bu tercihinin “millî duygular”la açıklamaktadır. Bu yanıtlar, Atatürkçülüğün bir yönüyle vatan sevgisi, ulusal birlik ve kimlik gibi duygusal aidiyetlere yaslandığını göstermektedir.

İkinci sırada gelen gerekçe, “laiklik ve çağdaşlık” (%30) ifadesidir. Bu oran, Atatürkçülüğün aynı zamanda değer temelli, seküler ve modernist bir dünya görüşünü temsil ettiği algısı ile tercih edildiği algısını göstermektedir.

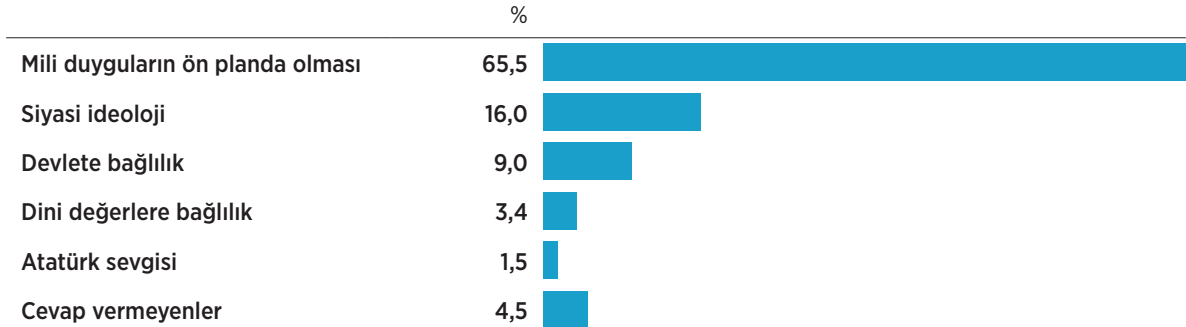
Atatürk’e duyulan sevgi ve hayranlık ise %16 oranında dile getirilmiştir. Bu, Atatürkçülüğün bir kısmı için daha kişisel, lider figürüne bağlı bir tutumla içselleştirildiğini göstermektedir.

Bunlara ek olarak laiklik (%3) ve çağdaşlık (%8) gibi daha dar kavramsallaştırmalar da ayrı ayrı ifade edilmiştir. Bu yanıtlar birleştirildiğinde, laiklik ve çağdaşlık vurgusunun toplamda %41’i aştığı görünmektedir.

%8’lik bir grup ise herhangi bir gerekçe belirtmemiştir.

Bu dağılım, Atatürkçü kimliğin hem duygusal/millî aidiyetlere, hem de seküler ve modern değerlere dayandığını; bu iki boyutun bir arada var olduğunu ve Atatürkçülüğün geniş bir anlam evrenine yayıldığını göstermektedir.

“Neden Milliyetçisiniz?”

Araştırmada katılımcıların yüzde 23'ü kendisini milliyetçi olarak tanımlamaktadır. Bu dikkate değer oran, milliyetçiliğin Türkiye toplumunda güçlü ve yaygın bir kimlik biçimi olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu gruba yöneltilen “Bu siyasi görüşü benimsemenizin en önemli sebebi nedir?” sorusuna verilen yanıtlar, milliyetçi kimliğin nasıl içselleştirildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Milliyetçi kimliğini benimseyen katılımcıların yüzde 66'sı bu tercihlerini “millî duyguların ön planda olması” ile açıklamaktadır. Bu oldukça yüksek oran, milliyetçiliğin büyük ölçüde duygusal bir aidiyet olarak benimsendiğini, yani vatan sevgisi, tarihsel miras ve kültürel birlik gibi soyut ancak güçlü motivasyonlara dayandığını göstermektedir.

Milliyetçi kimliğini benimseyen katılımcılar arasında yüzde 16'lık bir kesim, milliyetçiliği bir siyasi ideoloji olarak tanımlamaktadır. Bu grup, milliyetçiliği ideolojik bir pozisyon olarak konumlamakta ve muhtemelen belirli siyasal partiler ya da programlarla özdeşleştirmektedir.

Devlete bağlılık (%9), dini değerlere bağlılık (%3,4) ve Atatürk sevgisi (%1,5) gibi diğer gerekçeler ise görece düşük oranlarda kalmaktadır. Bu bulgu, milliyetçiliğin temelinde devlet ya da din temelli bir sadakatten çok, millî birlik ve kültürel aidiyet anlayışının yattığını düşündürmektedir.

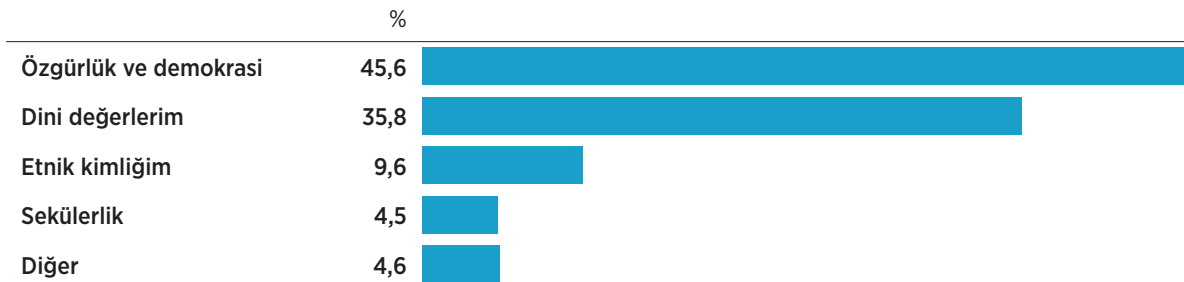
Ayrıca Atatürk sevgisinin bu grup içinde düşük düzeyde gerekçe gösterilmesi, milliyetçi kimliğin Atatürkçülükle örtüşen değil, daha geniş ve heterojen bir anlam dünyasına sahip olduğunu göstermektedir.

Yüzde 4,5 oranında katılımcı ise herhangi bir gerekçe belirtmemiştir.

Bu dağılım, milliyetçi kimliğin öncelikle duygusal ve kültürel bağlara dayandığını, ideolojik ya da tarihsel figürlere bağlı açıklamaların ise ikincil düzeyde kaldığını ortaya koymaktadır.

Yaşam Biçimi

“Yaşam biçiminizi en çok hangisi tarif eder?” sorusuna katılımcıların yarıya yakını (%46) özgürlük ve demokrasi yanıtı vermektedir. Dini değerlerim yüzde 36 ile ikinci sırada yer almaktadır.

Katılımcılara yaşam biçimlerini en çok neyin tarif ettiği sorulduğunda; katılımcıların yaklaşık yarısı “özgürlük ve demokrasi” yanıtını vermiştir. İkinci sırada yüzde 36 ile “dini değerlerim” yanıtı verilmiştir. Katılımcıların yüzde 10'u yaşam biçimini “etnik kimliği” ile tarif ettiğini vurgulamıştır. Bunun ardından “sekülerlik” ile kendini tanımlayanların oranı yüzde 5'dir.

	En sağa yakın	Sağa yakın	Ortaya/ merkeze yakın	Sola yakın	En sola yakın
Özgürlük ve demokrasi	13,8	23,5	45,5	75,9	81,5
Dini değerlerim	76,5	59,0	30,2	6,9	6,7
Etnik kimliğim	7,1	12,3	10,6	7,9	6,1
Sekülerlik	0,0	2,1	5,6	8,2	5,7
Diğer	2,6	3,1	8,1	1,1	0,0

Katılımcıların kendilerini konumlandırmalar sağa evrildikçe yaşam biçiminde dini değerlerin etkisi artmakta sola yaklaştıkça özgürlük ve demokrasinin belirleyiciliği artmaktadır.

Yaşam biçimini “dini değerlerim” ile tanımlıyorum diyenlerin oranı en sağa yakın olduğunu belirtenlerde yüzde 77 iken sağa yakın görüşü benimseyenlerde bu oran on kişiden altıdır. Orta/merkeze yakın görüşü benimseyenlerde yaşam biçimini dini değerleri ile tanımlayanlar her 10 kişiden 3 kişidir. Sola yakın ve en sola yakın görüşü benimseyenlerde yüzde 10’unun altındadır. Yaşam biçimini etnik kimliği ile tanımlayanların oranı en çok kendini sağcı olarak tanımlayanlar arasındadır (%12). Kendini sola yakın olarak görenlerin yüzde 76’sı, kendini en solda tanımlayanların ise yüzde 82’si yaşam biçimlerini “özgürlük ve demokrasi” ile tanımlamaktadır. Orta/merkeze yakın görüşü benimseyenlerde ise her beş kişiden ikisi kendisini özgürlük ve demokrasi ile tanımlamaktadır.

Yaşam biçimini “sekülerlik” ile tanımlayanların oranı sağa yakın görüşü benimseyenlerde çok düşükken sola yaklaştıkça artmakta ancak yüzde 8 oranını (Sola yakın) geçememektedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Özgürlük ve demokrasi	22,0	22,6	80,0	60,9	61,2	26,7	37,5	32,3
Dini değerlerim	67,4	43,3	6,7	20,8	10,5	28,9	41,9	45,5
Etnik kimliğim	5,6	30,5	3,4	0,0	24,6	21,9	11,1	12,1
Sekülerlik	1,6	0,0	6,0	15,4	2,3	14,3	2,5	3,1
Diğer	3,3	3,6	4,0	2,9	1,4	8,1	7,0	7,0

AK Parti seçmeninde “demokrasi ve özgürlük” vurgusu daha sınırlıyken (%22) büyük çoğunluk yaşam biçimini “dini değerleri” ile tanımlamaktadır (%67,4). MHP seçmeninde de dini değerler ile tanımlama vurgusu güçlüdür. Bununla birlikte MHP’lilerde ikinci sırada “etnik kimlik” ile tanımlayanlar gelmektedir. Özgürlük ve demokrasi ile tanımlayanların oranı AK Parti seçmeni ile hemen hemen aynıdır. CHP seçmeninde her on kişiden sekizi yaşam biçimini “özgürlük ve demokrasi” ile tanımlamaktadır. CHP seçmeninde diğer

tanımlar yüzde onun altında sınırlı düzeydedir. İYİ Parti seçmeninde de ağırlık “özgürlük ve demokrasi” odaklıdır. DEM Parti seçmeninin yüzde 61’i özgürlük ve demokrasi üzerinden yaşam tarzını tanımlarken her dört kişiden biri etnik kimlik ile yaşam tarzını tanımlamaktadır.

Yaşam Biçimi Tehdit Algısı

Katılımcıların onda altısı yaşam biçiminin tehdit altında olmadığını düşünmektedir.

	%
Tehdit altında	37,0
Tehdit altında değil	60,8
Fikrim yok	2,2

Katılımcılar arasında her on kişiden altısı yaşam biçiminin tehdit altında olmadığını düşünürken her on kişiden yaklaşık dördü yaşam biçiminin tehdit altında olduğunu düşünmektedir.

	En sağa yakın	Sağa yakın	Ortaya/ merkeze yakın	Sola yakın	En sola yakın
Tehdit altında	15,7	10,9	41,7	59,3	80,8
Tehdit altında değil	84,3	87,2	57,1	36,6	19,2
Fikrim yok	0,0	1,8	1,2	4,0	0,0

Sağ ve en sağa yakın görüşü benimseyen katılımcıların yüzde 80’inden fazlası yaşam biçiminin güvende olduğunu belirtmektedir. Merkezde olanlar arasında görüşler bölünmüş durumdadır ancak çoğunluk yüzde 57 ile tehdit altında olmadığını belirtmiştir.

Kendisini en solda tanımlayanların yüzde 81’i yaşam biçimlerinin tehdit altında olduğunu düşünmektedir. Yaşam biçiminin tehdit altında olduğu algısı siyasi yelpazede sola gittikçe artmakta, sağa gittikçe azalmaktadır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Tehdit altında	7,5	17,2	60,1	49,0	67,6	57,2	28,8	35,8
Tehdit altında değil	90,3	82,8	38,1	51,0	23,0	42,8	69,9	60,4
Fikrim yok	2,2	0,0	1,8	0,0	9,4	0,0	1,3	3,7

AK Parti seçmeni diğer parti grupları arasında en az tehdit algısı hisseden gruptur. Yaşam tarzını tehdit altında görenlerin oranı her on kişiden biri bile değildir. MHP seçmeninde yaklaşık her beş kişiden birisi yaşam biçiminin tehdit altında olduğunu düşünmekte; yüzde 83'ü ise yaşam biçimi ile ilgili tehdit algılamamaktadır.

CHP seçmeninde her beş kişiden üçü yaşam tarzının tehdit altında olduğunu düşünmekte geri kalan ikisi ise güvende olduğunu ifade etmektedir. İYİ Parti seçmeni ise ikiye bölünmüş durumdadır. DEM Parti seçmeninin yalnızca yüzde 23'ü güvende hissederken aynı zamanda en yüksek tehdit algısına sahip seçmen grubudur. Kararsız ve oy kullanamayacak seçmende de çoğunluk yaşam biçiminin tehdit altında olmadığını ifade etmektedir.

	18-34 yaş	35-54 yaş	55 yaş ve üstü
Tehdit altında	22,9	36,3	36,6
Tehdit altında değil	71,5	57,1	58,2
Fikrim yok	5,6	6,6	5,3

Yaşam biçiminin tehdit altında olduğu kanaati en yüksek 55 yaş ve üstü katılımcılardadır. 18-34 yaş aralığında yaşam biçiminin tehdit altında olduğunu düşünenler %23 iken bu oran 55 yaş üstünde %37'ye çıkmaktadır.

	Sosyalist	Atatürkçü	Sosyal demokrat	Liberal	Demokrat	Diğer	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	Muhafazakâr
Tehdit altında	65,7	58,9	56,2	50,1	46,5	43,0	22,0	21,1	16,7	15,1
Tehdit altında değil	34,3	40,1	42,0	49,9	50,7	53,3	78,0	76,9	81,3	84,1
Fikrim yok	0,0	1,0	1,8	0,0	2,8	3,7	0,0	2,0	2,1	0,8

Katılımcıların kimlik tercihi bazında yaşam biçimlerini tehdit altında hissedip hissetmeme oranına bakıldığında sosyalist, Atatürkçü ve sosyal demokrat gruplarında her beş kişiden üçü yaşam tarzlarını tehdit altında görürken İslamcı ve muhafazakâr kimlikte tehdit algısı yüzde 15 civarındadır. Liberal (%50) ve demokrat (%47) kimliklerde güvende hissedip hissetmeme durumu neredeyse yarı yarıya bölünmüş durumdadır. Milliyetçi ve ülkücü grupta tehdit algısı düşüktür; yaklaşık her beş kişiden sadece biri yaşam tarzını tehdit altında hissettiğini belirtmiştir.

Tehdit Altında Hissetme Nedenleri

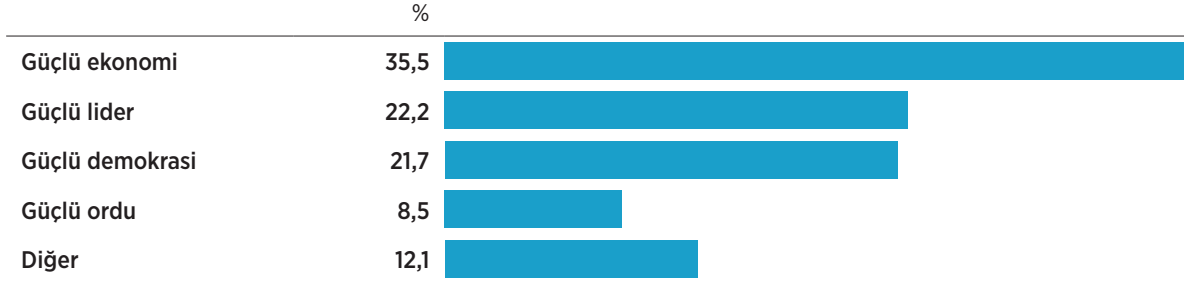
Yaşam tarzının tehdit altında olduğunu belirten katılımcıların yüzde 19'u bunun sebebi olarak hukuka güvensizlik ve adalet sorunlarını göstermiş yüzde 16'sı tehdidi düşünce özgürlüğü eksikliğine bağlamıştır.

Yaşam biçimini tehdit altında hisseden her beş katılımcıdan biri bu durumu hukuka güvensizlik ve adalet sorunlarıyla açıklamaktadır. Her altı kişiden biri ifade ve düşünce özgürlüğü eksikliğini, her sekiz kişiden biri ise siyasi baskıları tehdit nedeni olarak görmektedir. Yüzde 11'lik bir kesim ekonomik kaygıları gerekçe göstermektedir. Daha az sayıda katılımcı ise güvenlik endişeleri (%8), gelecek kaygısı (%7), etnik ayrımcılık (%6), gündeme bağlı güvensizlik (%5), din-devlet ilişkileri ve dini değerler (%5), kadın ve toplumsal cinsiyet güvenliği (%2) ve inanç ve dini yaşam tarzına yönelik kısıtlamaları (%1) tehdit algısının kaynağı olarak ifade etmiştir. Tehdit algısı özellikle hukuk, özgürlük ve yönetime dair güvensizlik yanıtları etrafında şekillenmektedir.

Türkiye'nin Güç Kaynağına Dair Algı

Katılımcılar için Türkiye'nin güçlü olmasının en temel parametresi güçlü ekonomidir (%36). Güçlü lider ve güçlü demokrasi yakın oranlarda (%22) öncelikli görünmektedir.

Katılımcılara Türkiye'nin ne ile daha güçlü olacağı sorulduğunda en yüksek yanıt yüzde 36 ile güçlü ekonomi yanıtıdır. Güçlü ekonomi ve güçlü lider yanıtları ise eşit oranda (%22) destek görmektedir. Güçlü ordu yanıtı ise yalnızca yüzde 9'dur.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Güçlü ekonomi	30,1	28,8	28,5	58,4	37,4	33,7	53,0	43,9
Güçlü lider	37,9	29,2	17,1	0,0	9,7	19,5	13,4	16,2
Güçlü demokrasi	5,9	6,7	36,3	23,3	36,3	32,0	17,2	17,8
Güçlü ordu	10,7	18,0	6,7	18,3	1,5	4,3	6,4	13,6
Diğer	15,5	17,2	11,4	0,0	15,1	10,5	9,9	8,5

Not: Sıfır, mutlak yokluktan ziyade örneklem büyüklüğü ve yuvarlama dolayısıyla ilgili değerler çok düşük olması şeklinde yorumlanmalıdır.

İktidar seçmeninde yanıtlar güçlü ekonomi ve güçlü lider çerçevesinde belirginleşirken muhalefet seçmeninde yüzde 36 ile güçlü demokrasi yanıtı ön plandadır. CHP'lilerin ve DEM Partililerin yüzde 36'sı güçlü demokrasiyi en öncelikli olarak görmektedir. AK Partililere göre Türkiye'nin güçlü olmasının en temel parametresi, "güçlü lider" görünmektedir. AK Partililerin %38'i güçlü lider yanıtını vermiştir. Kararsız ve oy vermeyecek olanlarda en ağırlıklı tercih yarıya yakın oranlarda güçlü ekonomi yönündedir.

	Atatürkçü	Demokrat	İslamcı	Liberal	Milliyetçi	Muhafazakâr	Sosyal demokrat	Sosyalist	Ülkücü
Güçlü ekonomi	27,6	26,9	41,5	24,5	39,4	41,7	35,0	36,9	53,9
Güçlü lider	20,4	23,3	29,1	12,0	27,9	29,2	13,4	1,9	9,6
Güçlü demokrasi	31,4	36,9	4,9	54,2	13,0	7,8	41,1	46,2	6,3
Güçlü ordu	8,1	2,9	10,0	9,2	10,0	9,1	3,5	4,7	15,5
Diğer	12,4	9,9	14,5	0,0	9,6	12,3	7,0	10,4	14,7

Not: Sıfır, mutlak yokluktan ziyade örneklem büyüklüğü ve yuvarlama dolayısıyla ilgili değerler çok düşük olması şeklinde yorumlanmalıdır.

Liberal (%54), sosyalist (%46) ve sosyal demokratların yaklaşık her iki kişisinden biri (%41) Türkiye'nin güçlü olması için güçlü demokrasiyi yanıtını öncelemektedir. Buna karşılık, ülkücülerin yarısından fazlası (%54) ve İslamcı, muhafazakâr, milliyetçi grupların yaklaşık %40'ı için güçlü ekonomi yanıtı ön plandadır. Güçlü liderlik, muhafazakâr ve İslamcı kimliklerde yaklaşık her üç kişiden biri tarafından tercih edilmektedir. Atatürkçüler ve demokratlar ise güçlü demokrasi ve ekonomi arasında dengeli bir görüş sergilemektedir. Güçlü ordu tercihi genel olarak düşük, ancak yüzde 16 ve yüzde 20 ile ülkücü ve diğer kimlik grubunda görece daha belirgin durumdadır.

Demokrasi Tehdit Altında mı?

Katılımcıların yüzde 52'si Türkiye'de demokrasinin tehdit altında olduğunu düşünürken, yüzde 39'u tehdit altında olmadığını düşünmektedir.

	%	
Tehdit altında	52,1	
Tehdit altında değil	39,4	
Fikrim Yok	8,5	

Katılımcıların yarısından fazlası Türkiye'de demokrasinin tehdit altında olduğunu düşünürken yüzde 39'u tehdit altında değil yanıtını vermiştir.

	En sağa yakın	Sağa yakın	Ortaya/ merkeze yakın	Sola yakın	En sola yakın
Tehdit altında	23,0	23,8	57,2	86,8	79,9
Tehdit altında değil	66,6	69,0	34,8	9,6	17,0
Fikrim yok	10,4	7,2	8,0	3,5	3,1

Sağ ve en sağa yakın görüşü benimseyen katılımcılardan neredeyse her on kişiden yedisi demokrasinin tehdit altında olmadığını düşünürken yüzde 23'ü tehdit altında olduğu görüşündedir. Merkeze yakın katılımcılarda da çoğunluk yüzde 57 ile demokrasinin tehdit altında olduğu kanaatindedir. Sola ve en sola yakın görüşte de hâkim kanaat, Türkiye'de demokrasinin tehdit altında olduğu yönündedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Tehdit altında	16,2	8,8	85,8	59,2	65,1	79,3	51,0	43,6
Tehdit altında değil	76,2	79,5	8,3	40,8	20,3	19,0	38,1	42,5
Fikrim yok	7,5	11,7	5,9	0,0	14,5	1,7	10,8	13,9

İktidar seçmeninde yaklaşık her on kişiden sekizi demokrasinin tehdit altında olmadığı görüşündeyken CHP seçmeninde neredeyse her on kişiden dokuzu demokrasinin tehdit altında olduğu görüşündedir. DEM Parti seçmeni katılımcıların yüzde 65'i tehdit altında olduğunu ifade etmektedir. Kararsızlar arasında çoğunluk demokrasinin tehdit altında olduğunu düşünmektedir. Oy vermeyeceklerde iki görüş de eşittir.

Demokratik İşleyişte Seçimlerin Yeterliliği

Yüzde 53'lük bir kesim seçimlerin demokratik işleyiş için yeterli olmadığını düşünürken yeterli diyenler yüzde 42'dir ve çoğunlukla iktidar partisine oy verenlerden oluşmaktadır.

	%
Yeterli	41,7
Yetersiz	52,5
Fikrim yok	5,8

Katılımcılara seçimlerin demokrasi için yeterli olup olmadığı sorulduğunda yüzde 53'ü yeterli değil yanıtını verirken yüzde 42'si ise seçimlerin demokrasi için yeterli olduğu görüşündedir. Fikrim yok diyenler yüzde 6'dır.

	En sağa yakın	Sağa yakın	Ortaya/ merkeze yakın	Sola yakın	En sola yakın
Yeterli	67,6	71,2	33,2	17,1	19,9
Yetersiz	28,0	24,2	59,9	78,9	75,8
Fikrim yok	4,4	4,6	6,9	4,0	4,3

Katılımcılar arasında sağa ve en sağa yakın görüşü benimseyenler arasında her on kişiden yedisi seçimlerin demokrasi için yeterli olduğu görüşündedir. Merkeze yakın görüşü benimseyenlerde seçimler yeterli diyenler yüzde 33 iken yeterli değil diyenlerin oranı neredeyse iki katıdır (%60). Sola ve en sola yakın görüşü benimseyenlerde her dört kişiden sadece biri seçimlerin demokrasi için yeterli olduğu kanaatindedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Yeterli	76,7	83,7	18,8	2,9	28,3	18,7	39,0	28,6
Yetersiz	17,8	13,1	74,6	97,1	70,1	79,6	54,6	62,5
Fikrim yok	5,5	3,1	6,6	0,0	1,6	1,7	6,4	8,9

İktidar seçmeninde her on kişiden sekizi seçimlerin demokrasi için yeterli olduğu görüşündeyken muhalefet seçmeninde yeterli değil diyenler yüzde 70'in üzerindedir. Kararsız ve oy kullanmayacak seçmende de yeterli olmadığı kanaatinde olanların oranı yarıdan fazladır.

	18-34 yaş	35-54 yaş	55 yaş ve üstü
Yeterli	35,8	47,5	41,8
Yetersiz	60,9	46,4	49,8
Fikrim yok	3,3	6,1	8,4

Gençler demokratik işleyiş için seçimlerin yeterli olmadığı kanaatine daha yakinken seçimlerin yeterli olduğunun az farkla da olsa yüksek olduğu tek grup orta yaş kesimidir.

18-34 yaş grubunda seçimler demokrasi için yeterli diyenlerin oranı yüzde 36'da kalırken yeterli değil diyenler yüzde 61'e çıkmaktadır. 35-54 yaş grubunda yeterli ve yeterli değil diyenlerin oranı dengeli bir dağılım göstermektedir. 55 yaş ve üstü grupta yeterli değil diyenler 8 puanlık bir fark ile daha öndedir.

	Düşük öğrenim	Orta öğrenim	Yüksek öğrenim
Yeterli	47,0	40,1	38,8
Yetersiz	45,0	54,8	56,5
Fikrim yok	8,0	5,1	4,7

Eğitim seviyesi yükseldikçe demokratik işleyiş için seçimleri yeterli görmeyenlerin oranı yükselmektedir. Seçimlerin demokrasi için yeterli olup olmadığı eğitim seviyesine göre incelendiğinde düşük eğitimlilerde anlamlı bir fark görülmezken orta eğitim grubunda yüzde 15'lik bir fark ile yeterli değil diyenlerin yüzde

55'tir. Yüksek eğitimlilerde her on kişiden altısı demokrasiyi seçimler için yeterli görmüyorken her on kişiden dördü yeterli olduğu kanaatindedir.

Özgürlük-Güvenlik Dengesi

Katılımcıların yarısından fazlası Türkiye için özgürlük ve güvenlik arasında bir tercih yapmak zorunda kalsa güvenliği tercih etmektedir. Özgürlüğü tercih edenler üçte birdir.

Katılımcılara "Türkiye için özgürlük ve güvenlik dengesi arasında bir tercih yapmanız gerekirse hangisini tercih edersiniz?" diye sorulduğunda yüzde 54'ü güvenliği, yüzde 31'i ise özgürlüğü tercih etmektedir. Katılımcıların yüzde 13'ü ise güvenlik ve özgürlük arasında tercih yapmamayı seçmiştir.

	En sağa yakın	Sağa yakın	Ortaya/ merkeze yakın	Sola yakın	En sola yakın
Güvenlik	83,6	66,7	55,4	36,6	25,1
Tercih Yapmam	2,8	12,1	12,9	15,2	12,7
Özgürlük	13,6	20,2	30,0	47,7	58,6
Fikrim Yok	0,0	1,0	1,6	0,6	3,5

Kendini "en sağa yakın" tanımlayan katılımcıların büyük çoğunluğu (%84) güvenliği tercih ederken, "en sola yakın" katılımcıların yarıdan fazlası (%59) özgürlüğü tercih etmiştir. Bu eğilim, "sağa yakın" katılımcılarda yüzde 67 ile güvenlik yönünde güçlü bir tutumla devam ederken, "sola yakın" katılımcılarda yüzde 48 ile özgürlük tercihi öne çıkmaktadır.

Ortada/merkezde yer alan katılımcılar ise yüzde 55'i güvenlik, yüzde 30'u özgürlük demiştir. Ayrıca bu grupta kararsızlık oranı da yüzde 13 ile görece yüksektir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Güvenlik	63,4	79,5	38,3	51,3	32,1	58,6	63,9	59,6
Tercih Yapmam	12,4	1,3	16,6	2,9	2,4	7,7	15,8	16,1
Özgürlük	22,4	19,2	43,6	45,8	65,5	32,0	18,9	23,5
Fikrim Yok	1,8	0,0	1,6	0,0	0,0	1,7	1,4	0,9

AK Parti'ye oy verecek olanlar (%63,4), kararsızlar (%63,9) ve oy vermeyeceğini belirtenler (%59,6) arasında da güvenlik tercihi oldukça yüksektir. En yüksek güvenlik tercihi ise yüzde 80 ile MHP seçmenindedir. CHP ve DEM Parti seçmenleri ise özgürlüğü güvenliğe göre daha fazla öncelemektedir. CHP seçmeninin yüzde 44'ü, DEM Parti seçmeninin ise yüzde 66'sı özgürlüğü tercih etmektedir.

	Atatürkçü	Demokrat	İslamcı	Liberal	Milliyetçi	Muhafazakâr	Sosyal demokrat	Sosyalist	Ülkücü
Güvenlik	43,9	36,0	68,7	19,1	69,9	66,8	39,2	25,3	78,9
Tercih Yapmam	13,4	13,0	9,0	8,5	11,5	12,4	18,7	13,9	9,5
Özgürlük	41,4	51,0	21,3	68,3	17,8	19,6	41,0	58,4	11,7
Fikrim Yok	1,2	0,0	1,0	4,1	0,7	1,1	1,1	2,4	0,0

İslamcı (%68,7), milliyetçi (%69,9) ve ülkücü (%78,9) kimliklere sahip katılımcılar güvenliği özgürlüğe açık farkla tercih etmektedir. Buna karşılık liberal (%68,3) ve sosyalist (%58,4) katılımcılar özgürlük tercihinin belirgin şekilde öne çıkarmaktadır. Atatürkçü ve sosyal demokrat kimliklerde ise özgürlük ve güvenlik tercihleri birbirine oldukça yakındır.

	Recep Tayyip Erdoğan	Kemal Kılıçdaroğlu
Güvenlik	69,1	38,8
Tercih Yapmam	11,5	14,8
Özgürlük	18,4	45,5
Fikrim Yok	1,0	0,8

2023 seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'a oy veren her on kişiden yaklaşık yedisi Türkiye için güvenliği tercih ederken, sadece ikisi özgürlüğü öncelemektedir. Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verenlerin yaklaşık yarısı özgürlüğü seçerken, güvenlik diyenler yüzde 40'tır.

Toplumsal Kutuplaşma Algısı ve Birlikte Yaşam Toleransı

	Puan	
Başörtülünün de olduğu bir restoranda yemek yemekten rahatsız olmam	4,5	
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle komşuluk yapabilirim	4,3	
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim	4,2	
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle komşuluk yapabilirim	4,2	
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim	4,1	
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle iş ortaklığı yapabilirim	3,9	
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim	3,8	
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim	3,8	
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle iş ortaklığı yapabilirim	3,7	
Alkol tüketilen bir restoranda yemek yiyebilirim	3,2	
Kamusal alanlarda başörtülü insanların olması beni rahatsız eder	1,3	
Kamusal alanda alkol alan kişilerin olması beni rahatsız eder	3,7	

Katılımcılar, seküler/laik bireylerle toplumsal ilişki kurmaya genel olarak oldukça açık olduklarını belirtmiştir. Dostluk (4,2), komşuluk (4,3) ve iş ortaklığı (3,9) gibi ilişki biçimlerinde beş üzerinden yüksek puanlar verilmiş, evlilik yoluyla akrabalık kurma düzeyi ise yine olumlu bir eğilimi gösterecek şekilde 3,8 puanla değerlendirilmiştir. Benzer şekilde, muhafazakâr bireylerle dostluk (4,1) ve komşuluk (4,2) kurma eğilimleri de yüksektir; iş ortaklığı yapma puanı 3,7 ile biraz daha düşük seyretmiş, evlilik yoluyla akrabalık kurma tercihi ise 3,8 puanla seküler gruba yönelik eğilimle aynı seviyede kalmıştır.

Kamusal alanda başörtülü bireylerin varlığı, katılımcılar tarafından 1,3 ortalama ile neredeyse hiç rahatsız edici bulunmazken; başörtülü bireylerin bulunduğu restoranda yemek yeme davranışı 4,5 puanla güçlü bir toplumsal kabulü yansıtmaktadır. Kamusal alanda alkol kullanımının rahatsız ettiği görüşü ise 3,7 puanla orta değer üzerinde bir toplumsal rahatsızlığı yansıtmakta, alkol tüketilen bir restoranda yemek yeme tercihi ise diğer mesafe sorunlarındaki yüksek kabulün altında kalmakta araştırmadaki en düşük kabul seviyesi olan 3,2'de kalmaktadır.

	Kadın	Erkek
Alkol tüketilen bir restoranda yemek yiyebilirim	2,9	3,5

Kadınlar alkollü mekanlarda yemek yeme konusunda, erkeklere göre ve orta noktaya (3) göre daha düşük bir puan (2,9) vermektedirler.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy veremeyecek
Başörtülünün de olduğu bir restoranda yemek yemekten rahatsız olmam	4,6	4,8	4,6	4,8	4,1	4,6	4,6	4,5
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle komşuluk yapabilirim	4,1	3,9	4,5	3,9	4,0	4,5	4,4	4,1
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim	3,9	3,4	4,5	5,0	4,1	4,4	4,1	4,0
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle komşuluk yapabilirim	4,5	4,1	3,9	4,2	4,0	4,1	4,3	4,3
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim	4,4	4,1	3,8	3,8	3,6	3,6	4,1	4,1
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle iş ortaklığı yapabilirim	3,6	3,9	4,3	4,1	3,5	4,2	3,7	3,9
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim	3,4	3,8	4,3	5,0	3,7	4,0	3,4	3,7
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim	4,3	4,0	3,3	3,4	3,5	3,5	3,8	3,9
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle iş ortaklığı yapabilirim	4,2	3,9	3,3	3,3	3,2	3,3	3,7	4,0
Alkol tüketilen bir restoranda yemek yiyebilirim	2,1	2,9	4,1	4,8	3,6	3,5	3,2	3,3
Kamusal alanlarda başörtülü insanların olması beni rahatsız eder	1,2	1,1	1,5	2,0	1,4	1,4	1,2	1,2
Kamusal alanda alkol alan kişilerin olması beni rahatsız eder	4,2	4,0	3,3	2,9	3,4	3,5	4,0	3,5

Katılımcılara verilen görüşlere verilen yanıtlara parti aidiyetleri üzerinde bakıldığında kişilerin parti tercihlerinin toplumsal mesafe konularında anlamlı etkilerde bulunduğu görünmektedir.

Seküler/laik görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim görüşüne İYİ Parti (5,0) ve CHP (4,5) en yüksek onayı vermektedir. AK Parti (3,9) ve MHP'li (3,4) katılımcılar bu görüşe 4'ün altında not vermektedir. "Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim" ifadesine ise AK Parti ve MHP'li 4'ün üzerinde katılırken CHP, İYİ Parti, DEM Partililer 4'ün altında onay vermemektedir. Bu değerler orta nokta olan 3'ün üzerinde olmakla birlikte göreceli bir anlam taşımaktadır.

	Atatürkçü	Demokrat	İslamcı	Liberal	Milliyetçi	Muhafazakâr	Sosyal demokrat	Sosyalist	Ülkücü
Başörtülünün de olduğu bir restoranda yemek yemekten rahatsız olmam	4,4	4,3	4,4	4,7	4,6	4,8	4,7	4,5	4,2
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle komşuluk yapabilirim	4,6	4,4	3,7	4,3	4,2	4,1	4,4	4,3	3,9
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim	4,6	4,4	3,3	4,4	4,0	3,9	4,4	4,5	4,0
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle komşuluk yapabilirim	3,8	4,3	4,3	4,2	4,4	4,8	3,8	4,1	4,2
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle dostluk kurabilirim	3,7	4,1	4,2	3,8	4,2	4,8	3,8	3,8	4,0
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle iş ortaklığı yapabilirim	4,2	3,9	3,3	3,9	3,8	3,7	4,0	4,1	3,6
Seküler/laik görüşe sahip kişilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim	4,3	4,1	2,9	4,2	3,5	3,3	4,1	4,1	3,7
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim	3,4	3,9	3,8	2,9	4,0	4,7	3,1	3,2	3,9
Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle iş ortaklığı yapabilirim	3,3	3,7	3,8	3,1	4,0	4,6	3,1	3,0	3,7
Alkol tüketilen bir restoranda yemek yiyebilirim	4,1	3,7	1,5	4,0	3,0	1,7	3,9	4,1	3,0
Kamusal alanlarda başörtülü insanların olması beni rahatsız eder	1,5	1,4	1,1	1,2	1,3	1,1	1,4	1,5	1,3
Kamusal alanda alkol alan kişilerin olması beni rahatsız eder	3,3	3,5	4,2	2,8	4,0	4,5	3,2	3,0	3,8

Seküler/laik görüşe sahip kişilerle dostluk kurarım kanaati İslamcı (3,3) ve muhafazakârlar (3,9) tüm kimlik gruplarında 4 ve üzeri onay almaktadır. Orta noktanın 3 olduğu dikkate alındığında İslamcı ve muhafazakârlar dahil tüm grupların seküler kişilerle dostluk kurmaya sıcak baktığı anlaşılmaktadır. Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle dostluk kurma ise Atatürkçü, sosyalist, sosyal demokrat ve liberallerde 4'ün altında kalmaktadır. Daha seküler gruplar muhafazakarlarla dostluk kurmaya muhafazakar kimliklerin kendileri ile dostluk kurmasına göre daha mesafeli yaklaşmaktadır.

Seküler/laik görüşe sahip kişilerle komşuluk yapabilmek İslamcı (3,7) ve ülkücüler (3,9) haricinde tüm kimlik kesimlerinden 4 ve üzeri onay almaktadır. Muhafazakâr görüşe sahip kişilerle komşuluk yapmaya ise Atatürkçüler (3,8) sosyal demokratlar (3,8) dışındaki kimlik grupları 4,1 ve üzeri notlarla onay vermektedir.

Farklı kimliklerle evlilik yoluyla akrabalık bağı kurmaya biraz mesafeli yaklaşılmaktadır. Seküler/laik görüşlü biriyle evlilik yoluyla akrabalık bağı kurmaya İslamcılar (2,9), orta nokta olan 3 puanın hafif altında bir puan vermişlerdir. Muhafazakârlar (3,3), milliyetçiler (3,5) ve ülkücüler (3,3), orta noktanın biraz üstünde yani hafif destek/onay vermişlerdir. Muhafazakar görüşlü biriyle evlilik yoluyla akraba olmaya ise sosyal demokrat (3,1), sosyalist (3,2) ve Atatürkçüler (3,4) hafif destek/onay vermektedirler..

İş ortaklığı konusu da farklı kimliklerin birbirlerine az mesafeli baktığı bir başlıktır. Seküler/laik görüşe sahip kişilerle iş ortaklığı kurmaya İslamcılar (3,3), muhafazakârlar (3,7), ülkücüler (3,6), milliyetçi (3,8), liberal (3,9) ve demokratlar (3,9), orta nokta olan 3'ün üzerinde ancak yüksek puanlandırmaksızın onay vermektedirler. Benzer bir mesafenin yansıması olarak muhafazakâr görüşe sahip kişilerle iş ortaklığına sosyalist (3,0), sosyal demokrat (3,1), liberal (3,1), Atatürkçü (3,3), ülkücü (3,7), demokrat (3,7) 3 ile 4 arasında puan vermekte yani hafif destek/onay vermektedirler.

Kamusal alanlarda (park-bahçe-plaj vs) başörtülü kişilerin olması beni rahatsız eder görüşüne tüm kimlik grupları mesafeli yaklaşmaktadır. Bu ifade katılımcıların verebileceği en düşük not olan 1'e çok yakındır. Bunun anlamı kamusal alanda başörtülü kişilerin olması tüm kimlik grupları için herhangi bir sorun teşkil etmemektedir.

Kamusal alanda (park-bahçe-plaj vs) alkol alan kişilerin olması ise 1 en az rahatsız eder/rahatsız etmez 5 en çok rahatsız eder skalasında ortalamada 3,7 ile göreceli bir rahatsızlık kaynağıdır. Bununla birlikte, muhafazakâr (4,5), İslamcı (4,2) ve milliyetçiler (4,0) 4 ve üzerinde bu rahatsız olma kanaatine yüksek oranda katıldıklarını belirtmişlerdir. Ülkücüler (3,8), demokratlar (3,5), Atatürkçüler (3,3), sosyal demokratlar (3,3) ve sosyalistler (3,0), orta nokta olan 3 ve üzerinde not vermişlerdir. Kamusal alanda alkol alan kişilerin olmasından rahatsız etmez kanaatine orta değerinin altında not veren tek grup liberallerdir (2,9).

Başörtülü insanların olduğu bir restoranda yemek yemek tüm kimlik grupları arasında 4 ve üzerinde onay almaktadır. Atatürkçü, muhafazakar, İslamcı, sosyal demokrat ve sosyalistlerin birbirlerine en yakın değerlendirmeler yaptıkları sorular başörtüsüne ilişkin olanlardır.

Alkol tüketilen bir restoranda yemek yemek ise kimlikler arasında net bir ayrışmaya neden olmaktadır. İslamcı (1,5) ve muhafazakârlar (1,7) ile bu soruda olumsuz bir tutum takınırken milliyetçi (3,0), ülkücü (3,0), demokrat (3,7) ve sosyal demokratlar (3,9) 3 ile 4 arasında değerlendirmeler yapmışlardır.

Genel Değerlendirme

Kimlikler ve Kaymalar Meselesi

Odak sorularına verilen yanıtların ilk ve en önemli bulgusu, günümüz Türkiye'sinde, yaşam biçimi, kamusal alan tanzimi gibi kültürel kimlik karşılaşmaları ve denetim kavgalarından çok siyasi karşılaşmaların öne çıkması oldu. Kimliksel karşılaşmalar (kültürel kimlikler dahil) önemli ölçüde siyaset, siyasi gidişat ve siyasi değerler üzerinden meydana gelmekte ve ifade edilmektedir. Kişilerin aidiyetlerine verdikleri anlamlar da dönemsel olarak bu istikamette şekillenmektedir. Geçmiş yılları çağıştıran kültürel kimlik ayrışma ve karşılaşmalarında dahi siyasi tutum kutuplaşmaları, siyasi değer ayrışmaları baskın görünmektedir. Buna göre, bugünün Türkiye'sinde genel toplumsal ve kimliksel iklimi tanımlayan esas itibarıyla siyaset, siyasi tutum ayrışmalarıdır.

Merkez eğilimlerin artması bu durumun işaretleri arasındadır. Katılımcıların siyasi yelpaze-deki yerlerine dair tanımları bu bakımdan bir göstergedir. Siyasi olarak kendisini merkez ve ortada görenlerin oranı ilk sırada yer almakta, katılımcıların üçte birini geçmektedir.

Bu bakımdan önemli bir diğer gösterge, katılımcıların kimlik tercihlerinde "Atatürkçülük" ve "milliyetçiliğin" diğerleri karşısında açık ara öne çıkması, özellikle Atatürkçülüğe verilen anlamların içerdiği farklılaşmadır. Bu durum, bu iki kimlik etrafında özellikle düşünmeyi ve analiz yapmayı önemli kılmaktadır.

Kendisine Atatürkçü diyenler, bunun gerekçesi olarak laiklik-çağdaşlık kadar (ortalama yüzde 42) milli duyguları da (katılımcılara göre minnet, kuruculuk, kurtarıcılık, temsil, vb, güç) da öne çıkarmaktadırlar (ortalama yüzde 34). Bu çerçevede, Atatürkçülük yaşam biçimi hapis-hanesinden çıkmaktadır. Bir yanıyla yeni ve sivil milliyetçilik anlayışının taşıyıcı unsurlarından biri haline dönüşmektedir. Diğer yanıyla Atatürkçülüğü laiklikle özdeş görenler sadece yüzde 3'tür. Atatürkçülüğü, laik ve çağdaşlıkla (katılımcılara göre özgürlük, demokrasi, kadın hakları, evrensel değerler, akıl, yaşam biçimi) tanımlayanların oranı yüzde 30, sadece çağdaşlıkla tanımlayanlar ise yüzde 8 civarındadır.

Atatürkçülüğün tanımı bakımından evrensel siyasi değerlerin veya temel hak ve özgürlüklerin, salt laiklik vurgusunun önüne geçmesi bu bakımdan kayda değer bir gelişmedir. Her iki tercihte de milli duygu öne çıkmaktadır. Nitekim "milliyetçiyim" diyenlerin yüzde 66'sı bu tercihi "vatan millet sevgisi"yle gerekçelendirmiştir. Siyasi ve ideolojik referans, devlet ve devletçilik referansı bir arada sadece yüzde 25'tir.

Atatürkçülük ve milliyetçilik, birbirini tanımlamakta, benzer içeriklerle bir arada son dönemin hakim ulusal kimlik kompozisyonuna gönderme yapmaktadır. Nitekim Atatürkçülük ve milliyetçilik tercihleri birlikte yüzde 55'e varmaktadır.

Diğer taraftan milliyetçiliğin ve laik tutumun geçirdiği algı-içerik değişimiyle ilgili de önemli ipuçları vermektedir. Bu iki kimliğin verilen anlamlar ve içerik itibarıyla diğer (İslamcılık, mu-

hafazakarlık, liberallik, solculuk, ülkücülük gibi) yerleşik kültürel ve siyasi kimlik kategorilerine oranla, kuvvetli aidiyet haline görece mesafeli, daha yumuşak nitelikte oldukları söylenebilir. Bunlar yanında Atatürkçülük ve milliyetçiliğin, hakim algıda, siyaset (siyasi partiler)-üstü konumu, siyaseti taşıyan nesne olarak devlet fikrine, siyaset-devlet özdeşliğine açılan kapılarla ilgili kuvvetli ihtimalleri akla getirmektedir.

Sonuç olarak bu tabloya göre katılımcıların kültürel kimliklerinden değil ancak, siyasi tutumlarında kültürel kimlik referanslarından görece uzaklaştıkları varsayılabilir.

Bu bakımdan katılımcıların yaşam biçimlerini tarifte 'özgürlük ve demokrasi' şikkını yüzde 46 civarında bir oranla, açık ara tercih etmeleri de dikkat çekicidir. Ancak daha da dikkat çekici olan, yaşam biçimini tehdit altında görenlerin bunu, yüzde 47 civarında demokrasi eksikliklerine bağlaması, bu oranı yüzde 10 ile ekonominin takip ediyor olmasıdır. Bu veriler, yaşam biçimi bakımından özgürlük ve demokrasinin yüzde 47 ile açık ara öne çıkan siyasi durum, tutum ve ilkeler olduğuna işaret etmektedir.

Ülkedeki mevcut kimlik-siyaset-kültürel aidiyet dalgalanmaları bu çerçevede tarif edilebilir.

Siyasi Tutumlar ve Kaynakları Meselesi

Araştırmanın bir başka ayağı; siyasi tavır ve beklentilerin esin kaynakları, niteliği ve karşılaşmasıyla ilgilidir.

Bu tavır ve beklentiler siyasi partilerin tutumlarıyla iç içe ve paralel seyretmektedir. Araştırmanın ikinci önemli bulgusu da budur. Siyasi olan, kültürel olanın önüne geçmekte, merkez eğilim güçlenmekte birlikte, güncel siyasi olaylara ve siyasi parti kutuplaşmalarına endeksli siyasi tavır almalarında kişilerin siyasi aktörler karşısında sivil, bağımsız, bireysel eğilimleri zayıf kalmaktadır. Siyasi tercihleri besleyen kültürel kimlik ve konumlar siyaset üzerinden ifade bulmaktadır. Bu bulgunun arka planında kuvvetli bir siyasi parti veya blok kutuplaşması ve bunların siyasal gündemi önemli ölçüde belirlemesi yatmaktadır. Nitekim hemen tüm tercih ayrışmaları parti pozisyonlarını izler nitelikte karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte, sıcak siyasi gündemin dışına çıkıldığında merkez kimliğe doğru olan eğilim siyasi kültürün kimi unsurlarını dolaylı olarak etkilediğini, ilk bulgunun kimi sonuçlarıyla karşılaştıldığını belirtmek gerekir.

Gizil bir resmi söylemin varlığına, meşruiyet ve sandık arasındaki bağı yegâneleştiren söyleme rağmen, "Seçimler demokrasiyi tek başına tanımlamaya yetmez" görüşü yüzde 52 ile çoğunluğu oluşturmakta, "seçimler demokrasi için yeterlidir" diyenler ise, iktidar partilerinin toplam oyunun gerisinde sadece yüzde 42'de kalmaktadır.

Bu konuda bir diğer örnek, "demokrasi tehdit altında mı" sorusuna verilen yanıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar arasında "demokrasi tehdit altında" diyen yüzde 52'lik bir kesim

vardır. Sağa yakın olanların dörtte biri, kendisini merkezde tanımlayanların yarısından fazlası demokrasinin tehdit altında olduğunu belirtmektedir. Bu durum, siyasi ayrışmalara, iktidar ve muhalefet partisi seçmenlerinin ayrı kutuplarda konumlanmasına rağmen, sınırlı da olsa partileri aşan bir istikamette ilerleyen, “ortak demokrasi hassasiyeti” olarak tanımlanacak bir alanın işaretlerini taşımaktadır.

Bir başka ortak nokta, demokratik olanın aksi istikametinde belirlemektir. Zorunlu bir tercihte “demokrasi mi güvenlik mi” sorusu, genelde de, farklı siyasi partilerde de güvenlik lehine bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Bu yanıtları milliyetçilik duygusu ve arayışı, bölge ve dünya koşulları, siyasetin çatışma, güç ve lider vurgusuyla iç içe geçmesinde aramak doğru olur. Nitekim katılımcılar güçlü demokrasi ve güçlü lider tercihleri arasında eşit oranlarda dağılmaktadır. Kendisini merkezde konumlandıran kişilerin yüzde 21’i güçlü demokrasi, yüzde 23’ü güçlü lider demidir. Sola yakın kesimde güçlü lider vurgusu yüzde 15, sağa yakın kesimde 25’tir.

Güçlü siyasi irade, güçlü lider ve çatışma öğelerinin öne çıktığı mevcut global ve ulusal konjonktürde, güçlü lider fikrinin güçlü demokrasi talebiyle başat gitmesi, siyasi kültürün gücü ve lidere yatkın özellikleri yanında bölgesel ve uluslararası ortamın, iktidarın devlet merkezli siyaset anlayışının ülke üzerindeki siyasi değer etkilerini göstermektedir.

Bu değer etkileri, güvenlik ve özgürlük tahterevallisinde de ortaya çıkmaktadır. Oranlar güvenlik lehine yüzde 54’e yüzde 31 oranındadır. Güvenliğin ikinci sırada yer aldığı CHP ve DEM’de bile bu tercih sırasıyla yüzde 38 ve yüzde 32 oranındadır.

Siyaset ve kaynaklar itibarıyla sonuç olarak, belirleyici unsurlar gelenekler yanında, siyasi kutuplaşmalara endeksli sert siyasi gündem, siyasi gündemin yarattığı siyasi pozisyon alma baskısı ve siyasete dair az önce belirtilen bölgesel ve global değer iklimidir.

Gündelik Hayat ve Öteki Kimlik Meselesi

Bu konudaki bulgular, farklı kimlik ve eğilimlerin öteki gruplarla ilişkilerinde “orta-yüksek düzey toleranslı” bir dokunun varlığını ortaya koymaktadır. Kültürel kutuplaşma ifade ve tutum olarak günümüz Türkiye’sinde baskın değildir. Gündelik hayatın ve gündelik ilişkilerin önemli unsurları dikkate alındığında, farklılıklar arasındaki mesafelerin kısa olduğu, iç içe geçmelerin öne çıktığı, karma temasların tabiileştiği görülmektedir. Farklı kesim ilişkileri ve komşuluk gibi hallere 5 üzerinden 4 civarında olumlu yanıt verilmiştir. Ortak kullanım alanlarında tolerans düzeyi bir ölçüde düşmekle birlikte genellikle orta noktanın üzerinde seyretmektedir.

Araştırmamızın verileri kültürel kimlik ve yaşam biçimi farklılıkları bakımından da, merkeze ilerleme, kültürel ayrışma belirleyiciliğinin azalması eğilimine uygun çıkmıştır. Bu da, odak araştırmasının üçüncü ve son bulgusudur.

